

5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių tinkamumas mokinių istorijos pasiekimams ugdyti(s)

Linas Jašinauskas¹, Rasa Žiburytė²

¹ Ugdymo plėtotės centras, M. Katkaus g. 44, 09217 Vilnius, linas.jasinauskas@upc.smm.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 01806 Vilnius, rasa.ziburyte@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje pateikiami 5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių tyrimo rezultatai. Taikant turinio (angl. *content*) analizę, nagrinėtas vadovėlių užduočių tinkamumas ugdyti(s) mokinių istorijos pasiekimams, apibrėžtiems Bendrosiose programose. Gauti tyrimų duomenys atskleidė, kad istorijos vadovėlių užduotys tik iš dalies tinka Bendrosiose programose apibrėžtiems pasiekimams ugdyti(s). Daugiau negu pusei užduočių atlikti reikalingos tik mokinių žinios ir supratimas apie vadovėlyje aprašomas istorines asmenybes, įvykius ar reiškinius. Vadovėlių užduotys mokiniams sudaro galimybes labiausiai ugdyti(s) istorinės raidos supratimo ir istorijos tyrimo bei interpretavimo gebėjimus. Labai mažai vadovėliuose pateikta užduočių, kurios skatina ugdyti(s) orientavimosi istoriniame laike ir erdvėje gebėjimus.

Esminiai žodžiai: *istorijos vadovėliai, Istorijos bendrosios programos, istorijos mokymas, mokinių istorijos pasiekimai, užduotys.*

Įvadas

Lietuvoje bendrojo ugdymo mokyklos vadovėlių turinys ar tam tikri jo elementai yra mažai tyrinėti. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, mokslo institucijos nepradėjo sisteminių tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami vadovėlių turinio kokybės ir naudojimo ugdymo procese klausimai. Lietuvos švietimo reformos kūrėjų ir įgyvendintojų dėmesys pirmiausia buvo sutelktas į nacionalinės vadovėlių rinkos formavimą bei vadovėlių ir kitų mokymo priemonių turinio vertinimo, aprūpinimo jais sistemos kūrimą. Vykdomų

pertvarkymų, susijusių su vadovėlių rinka, jos reguliavimu, kontekste galima kalbėti tik apie atskirų mokslininkų iniciatyvas nagrinėti šį šiandien vis dar svarbų ugdymo turinio komponentą.

Dėl turinio ypatumų ir nuo 1998 m. vykdomos Vadovėlių tyrimų ir informacijos centro Baltijos šalims veiklos akademineje spaudoje daugiau nagrinėti socialinio ugdymo vadovėliai. Tačiau didžioji dalis parengtų darbų apie istorijos vadovėlių kokybę yra teorinio pobūdžio (Bakonis, 2001; Kriščiūnas, 2005; Svėrienė, 2006; Šetkus, 2006; Vyšniauskas, 2006; Skirius, 2009 ir kt.) arba juose pristatomi kelių pasirinktų istorijos vadovėlių analizės duomenys (Bakonis, Svėrienė, 1999; Bakonis, 2000; Truska, 2001; Šetkus, 2003; Truska, 2006; Kasperavičius, 2006; Porutis, Stašaitis, 2006; Šetkus, 2011 ir kt.). Nagrinėjami istorijos vadovėlių turinio aspektai dažniausiai yra susiję su istorinės sąmonės, pilietinio ir tautinio ugdymo problematika. Šiuose darbuose tik fragmentiškai aptariamas svarbus istorijos vadovėlio struktūros komponentas – užduotys.

Atskirai istorijos vadovėlių užduočių kokybės klausimai nagrinėjami tik Šetkaus publikacijoje „Kai kurie užduočių ir klausimų istorijos vadovėliuose pateikimo aspektai“ (2003). Autorius aptaria reikalavimus užduotims ir pristato 1997–2003 m. išleistų istorijos vadovėlių užduočių analizę. Straipsnyje atskleidžiama, kad nagrinėtuose istorijos vadovėliuose vyrauja atgaminamojo pobūdžio klausimai ir užduotys (Šetkus, 2003).

Istorijos vadovėlių užduotys tam tikrais aspektais analizuotos atliekant vadovėlių tyrimus, kurių metu kartu tirti lietuvių kalbos, socialinio, dorinio ugdymo, gamtos mokslų ir kitų dalykų vadovėliai (Bakonis, 2000a; Reingardė, Vasiliauskaitė, Erentaitė, 2010; Svėrienė, 2004; Jašinauskas, Burneikaitė, Kazragytė, 2005; Birgelytė, Jašinauskas, Kaušienė, 2010). Pavyzdžiui, 2005 m., atlikus pagrindinės mokyklos gamtamokslinio ugdymo, socialinio ugdymo, lietuvių kalbos ir matematikos vadovėlių / vadovėlių komplektų tyrimą, konstatuota, kad 7–8 klasių istorijos vadovėliuose trūksta užduočių, ugdančių mokinių analizės, sintezės ir interpretavimo gebėjimus bei skatinančių mokinių kritinį mąstymą (Jašinauskas, Burneikaitė, Kazragytė, 2005). 2008 m. tyrimas „Pilietinių ir tautinių vertybių raiška socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose“ atskleidė, kad tik 6 proc. 5–10 klasių istorijos vadovėlių užduočių iš mokinių reikalauja pateikti nuomonę apie vadovėlio medžiagoje išreikštas vertybes, požiūrį į jas ir pan. (Jašinauskas, Birgelytė, Gerulaitis ir kt., 2008).

Išsamiau istorijos vadovėlių užduotys nagrinėtos tik Ugdymo plėtotės centro užsakytu 2013–2014 m. atliktame tyrime „5–10 klasių istorijos vadovėlių užduočių tinkamumas mokinių istorijos pasiekimams, apibrėžtiems bendrosiose programose, ugdyti(s)“. Publikuojamas mokslo straipsnis parengtas šio tyrimo rezultatų analizės pagrindu (Selvestravičiūtė-Grybovienė, Jašinauskas, Šleževičius, Žiburytė, Žilinska, 2015). Šiandien yra aktualu analizuoti istorijos vadovėlių turinį, pristatyti gautus tyrimų rezultatus, nes didžioji dalis mokyklose naudojamų vadovėlių yra išleista nuo 2008 metų, t. y. parengti pagal atnaujintas ir šiandien galiojančias Bendrąsias programas bei jų turinys įvertintas įgyvendinant iš esmės pakeistą ir liberalizuotą vadovėlių bei kitų mokymo priemonių

vertinimo tvarką (Ditkevičiūtė, Jašinauskas, Kalvaitis, 2011). 2008 m. Bendrosiose programose apibrėžtas ugdymo turinys orientuojamas į mokinių bendrųjų ir dalykinių kompetencijų ugdymąsi, o ugdymo procesą rekomenduojama organizuoti taip, kad mokinyms įsitrauktų į aktyvų ir sąmoningą mokymąsi. Tačiau spaudoje šiandien keliama klausimai, kad istorijos mokymas mūsų šalies mokyklose neviseškai atitinka Bendrųjų programų pagrindines nuostatas. Remdamiesi Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros sukaupta mokyklų išorinio vertinimo medžiaga, tyrėjai konstatuoja, kad, nepaisant Bendrųjų ugdymo programų reikalavimų, metodinių rekomendacijų, mokyklose vis dar vyrauja mokymo (klasikinė) paradigma – pamokoje dominuoja mokytojas (Vaičekauskienė, Bakonis, 2012). Mokykloje daugiausia dėmesio skiriama istorijos žinių įgijimui, mažiau svarbus yra kompetencijų ugdymas ir ypač silpnas vertybinių nuostatų ugdymo sandas (Survutaitė, Vaičekauskienė, 2014). Šiame kontekste ir buvo keliamas **problemnis tyrimo klausimas**: ar šiuo metu Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje naudojamų 5–8 klasių istorijos vadovėlių užduotys yra pritaikytos Bendrosiose programose apibrėžtiems mokinių istorijos pasiekimams ugdyti?

Tyrimo objektas – 5–8 klasių istorijos vadovėlių, naudojamų Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje, užduotys.

Tyrimo tikslas – ištirti 5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių tinkamumą mokinių istorijos pasiekimams, apibrėžtiems 2008 m. Bendrosiose programose, ugdyti.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami uždaviniai:

1. Aptarti mokslinėje literatūroje ir ugdymo programose išskiriamus svarbiausius mokinių istorijos pasiekimus ir keliamus reikalavimus istorijos mokymo(si) procesui.
2. Atskleisti mokslinėje literatūroje, Lietuvos švietimo dokumentuose apibrėžiamą vadovėlio ir jame pateiktų užduočių / užduočių sistemos vaidmenį ugdant mokinių gebėjimus.
3. Išanalizuoti 5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių tinkamumą mokinių žinioms ir gebėjimams, apibrėžtiems 2008 m. Pagrindinio ugdymo istorijos bendrosiose programose, ugdyti.

Tyrimo metodai: švietimo dokumentų ir mokslinės literatūros analizė, vadovėlių turinio (angl. *content*) analizė.

Vadovėlių atranka ir tyrimo metodika. Analizei pasirinkti 5–8 klasių istorijos vadovėliai, kurie parengti arba atnaujinti pagal šiuo metu galiojančias Istorijos bendrąsias programas (2008) ir informacija apie juos paskelbta Vadovėlių duomenų bazėje (<http://vadoveliai.emokykla.lt>).

Duomenys buvo renkami taikant mišrią kiekybinę ir kokybinę turinio analizę (Добренъков, Кравченко, 2004; Mikk, 2000; Kardelis, 2007). Tyrime fiksuotas vadovėlių užduočių pritaikymas mokiniams įgyti istorijos žinių ir supratimą bei ugdyti(s) gebėjimus, kurie apibrėžti Istorijos bendrosios programos ugdomosiose veiklos srityse

(istorinės raidos supratimas; orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje; istorijos tyrimas ir interpretavimas).

Tam, kad būtų galima tiksliau įvertinti užduočių pritaikymą mokinių istorijos pasiekimams ugdyti(s), Istorijos bendrosiose programose išskirtos ugdomosios veiklos sritys buvo suskaidytos į smulkesnes – dalines veiklos sritis. Pirmoji ugdomoji veiklos sritis *istorinės raidos supratimas* suskaidyta į dalines veiklos sritis: a) istorijos įvykių priežasčių ir pasekmių nagrinėjimas; b) istorijos įvykių bruožų, ypatumų nagrinėjimas; c) istorinių asmenybių veiklos bruožų nagrinėjimas; d) istorijos sąvokų vartojimas. Antroji ugdomoji sritis *orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje* – į dalines veiklos sritis: a) chronologijos suvokimas; b) istorinės erdvės suvokimas. Atskirai neanalizuotas užduočių pritaikymas mokinių pasiekimams, kurie apibrėžti Istorijos bendrosios programos ugdomojoje veiklos srityje kaip istorinio supratimo raiška. Šios srities žinios ir gebėjimai prijungti prie jau minėtų ugdomųjų veiklos sričių pasiekimų. Renkant duomenis, nagrinėtos užduočių sąsajos su vadovėlio medžiaga ir jų pateikimo vieta. Atliekant tyrimą, buvo fiksuojamas kiekybinis užduočių pasiskirstymas pagal pritaikymą mokinių istorijos pasiekimams ugdyti(s).

Mokinių pasiekimai ir istorijos mokymas(is) XXI a.

XXI a. pradžioje parengtuose istorijos didaktikos darbuose daug dėmesio skiriama klausimams, susijusiems su istorijos mokinių pasiekimais ir mokymo proceso tobulinimu. Pabrėžiama, kad aktualus ne tik istorijos mokymo(si) turinys, bet ir mokymo(si) būdai. Faktai yra būtini istoriniam suvokimui, tačiau į juos žiūrima ne kaip į atsiminimo objektą, o kaip į priemones, reikalingas kitiems gebėjimams atsiskleisti (Black, 2011). Tai iš esmės keičia požiūrį į tai, ko mokiniai turi išmokti mokydami istorijos. Pasak M. G. Viator (2012), mokytojai turi padėti mokiniams suprasti, kad istorija yra komplikuota ir daugiaspektė, ir suteikti jiems galimybę kartu kurti istoriją iš įvairių šaltinių, atskleidžiančių įvairias perspektyvas. Pabrėžiama, kad mokymąsi stipriai veikia ankstesnės mokinių žinios, įsitikinimai, patirtis ir aplinka. Todėl mokiniai turi būti aktyvūs kūrėjai, turimą supratimą formuojantys į tikslesnį, paremtą nauja atrasta informacija, suvokimą (Grant, 2003). Mokymosi procesas aktyvinamas ir apima įvairias mąstymo sritis, kadangi mokiniams reikia apdoroti informaciją, tobulinti savo turimą supratimą (esamą supratimą papildyti naujomis žiniomis, perimti naujas idėjas), pristatyti ir argumentuoti savo naująjį supratimą ir siūlyti savo sprendimus (Phillips, 2008). Kalbant apie istorijos mokymą XXI a., yra nuolat akcentuojamas istorinio mąstymo ugdymas, kuris, pasak M. L. Black (2011), turi būti grindžiamas mokinių išsiugdytais gebėjimais: istorinio konteksto suvokimu, istorinių šaltinių naudojimu ir klausimų kėlimu, kaitos, chronologijos ir priežastingumo supratimu, gebėjimu pagrįsti savo nuomonę, suprasti etines problemas. Norint, kad mokiniai plėtotų istorinį mąstymą, jie turi klasifikuoti, interpretuoti, analizuoti, apibendrinti, sintezuoti, vertinti informaciją ir priimti sprendimus.

P. Seixas (2014) išskiria šešis pagrindinius istorinio mąstymo elementus: 1) istorinio reikšmingumo atskleidimas; 2) pirminių istorijos šaltinių analizė; 3) kaitos ir tąsos nustatymas; 4) priežasčių ir pasekmių analizė; 5) istorinės perspektyvos numatymas; 6) istorinėse interpretacijose vertybinių aspektų supratimas. Kalbėdamas apie istorinį mąstymą, I. Phillipsas (2008) pateikia kitaip sugrupuotus mokinių istorinio mąstymo gebėjimus: 1) informacijos apdorojimas – lokalizavimas, svarbiausios informacijos atrinkimas, atkūrimas, analizė, interpretavimas, klasifikavimas, lyginimas, sąveikų ir ryšių supratimas; 2) tyrimo atlikimas – klausimų, problemų kėlimas, jų apibrėžimas, tyrimo planavimas, pasekmių ir išvadų numatymas; 3) samprotavimas – savo nuomonės argumentavimas, išvadų darymas, tinkamų sąvokų vartojimas; 4) kūrybingas mąstymas – idėjų kūrimas ir plėtojimas, hipotezių kėlimas ir alternatyvių, šiuolaikiškų išvadų ieškojimas; 5) vertinimas – pateiktos informacijos vertinimas, įvykių, idėjų reikšmės nustatymas. Pasak S. Brooks (2013), mokiniai gali plėtoti savo istorinį mąstymą, kai turi galimybę formuluoti klausimus, nagrinėti istorinius įvykius, kurti istorinį pasakojimą, grįstą jų pačių argumentais, analizuoti ir vertinti kitų istorinius pasakojimus.

Apibendrinant tyrinėtojų išskiriamus istorijos mokymo gebėjimus, matyti, kad dažnai tie patys gebėjimai nusakomi skirtingais žodžiais, nors perteikiamas tas pats turinys. Galima išskirti septynias istorijos ugdytinų gebėjimų sritis, kurios yra svarbios mokant istorijos: suvokimas, kaita ir tąsa, priežastys ir pasekmės, istorinio tyrimo atlikimas, naudojant istorijos šaltinius, perspektyva ir interpretacija, empatija, komunikacija (1 lentelė).

Istorinio mąstymo sritys ir aptarti mokinių gebėjimai yra išskiriami ir Europos šalių istorijos ugdymo programose, istorijos mokymo tikslai atspindi atsakingų piliečių, nacionalinio ir Europinio tapatumo idėją, paremtą gebėjimu kritiškai vertinti ne tik praeities, bet ir dabarties reiškinius. Kaip vienas iš svarbiausių nagrinėtų šalių istorijos mokymo tikslų įvardijamas istorinio suvokimo / mąstymo ugdymas, todėl daugumoje valstybių išskiriamos istorijos mokymo sritys atitinka apibrėžtąsias tekste, tik dažnai yra kitaip įvardijamos ar grupuojamos (History in the curriculum, 2010).

Dabartinėse Pagrindinio ir vidurinio ugdymo istorijos bendrosiose programose (2008) apibrėžiama istorinio mokymo kryptis iš esmės nesiskiria nuo pasaulinių istorijos mokymo tendencijų – dėmesys telkiamas į istorinį mąstymą, išskiriamos keturios ugdomosios veiklos sritys: istorijos raidos supratimas, orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje, istorijos tyrimas ir interpretavimas, istorinio supratimo raiška.

Vadovėlio medžiaga ir užduotys

XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje tyrinėtojai, kalbėdami apie vadovėlio turinio kokybę ir naudojimą ugdymo procese, daugiausia dėmesio skiria vadovėlio / vadovėlio komplekto struktūros komponentams, kurie mokiniams sudaro galimybes planuoti savo mokymąsi, jį koordinuoti, įsivertinti pažangą ir pasiekimus. Vadovėlių tyrinėtojai

1 lentelė. Istorijos ugdytinų gebėjimų sritys (Seixas, 2014; Black, 2011; Phillips, 2008)

Sritys	Paiškinimas
Suvokimas	Istorinių tekstų skaitymas ir supratimas, istorinių sąvokų, idėjų, būdingų aptariamam kontekstui, naudojimas; istorinio reikšmingumo suvokimas ir argumentavimas.
Kaita ir tąsa	Istorijos kompleksiskumo atskleidimas; chronologijos suvokimas; pokyčių įvardijimas ir jų aiškinimas.
Priežastys ir pasekmės	Sąveikos ir ryšių tarp įvykių supratimas; motyvų ir siekių analizė; suvokimas, jog priežastys daugiasluoksnės; trumpalaikių ir ilgalaikių priežasčių ir pasekmių aiškinimas.
Istorinio tyrimo atlikimas, naudojant istorinius šaltinius	Skirtingų šaltinių tipų ir jų įvairovės atpažinimas; istorinio šaltinio turinio, ištakų, tikslo ir konteksto identifikavimas; klausimų kėlimas, vertinimas; problemų, šaltinio naudingumo istorijos tyrime apibrėžimas; faktų ir nuomonių atskyrimas; informacijos iš skirtingų šaltinių atrinkimas ir sisteminimas.
Perspektyva ir interpretacija	Skirtingų žmonių ar grupių požiūrių supratimas; socialinio, kultūrinio, intelektualinio, emocinio konteksto įvertinimas; suvokimas, kad įvykius istorikai gali interpretuoti skirtingai; idėjų kūrimas ir plėtojimas; hipotezių kėlimas ir alternatyvių, šiuolaikiškų išvadų ieškojimas.
Empatija	Suvokimas, kaip praeityje žmonės mąstė, kaip suprato idėjas, požiūrius; interpretavimas, atsižvelgiant į praeities žmonių vertybes, pažiūrį, motyvus ir moralinius aspektus.
Komunikacija	Tinkamos pranešimo formos pasirinkimas, atsižvelgiant į tikslus, pranešimo formą; efektyvus komunikavimas žodžiu, raštu, skaitmeniniu būdu ir kitomis formomis; dalijimasis informacija; argumentuota diskusija.

Arno J. S. Reintsas ir Hedrianne J. Wilkens (2009) teigia, kad vadovėlio medžiaga, jos pateikimas ir struktūravimas turi sudaryti mokiniams galimybes internalizuoti ir kurti savo žinojimą, ugdyti metakognityvinius gebėjimus plėtojant kognityvinio, emocinio ir psichomotorinio pobūdžio veiklas, skatinti mokinius valdyti savo mokymosi procesą.

Apibendrinę įvairių tyrinėtojų darbus apie vadovėlių ir kitų mokymo(si) priemonių turinio kokybę bei naudojimą ugdymo procese, E. Gelfmanas, M. Cholidnaja (Гельфман, Холодная, 2006) išskiria kokybiško vadovėlio turinio požymius: vadovėlio medžiaga ir užduotys sudaro sąlygas ugdyti mokinių gebėjimus dirbti su informacija bei ją perduoti kitiems; padeda mokiniams organizuoti savo mokymąsi; skatina mokinius veikti savarankiškai ir kryptingai.

I. Devetakas ir J. Vogrinčius (2013), aptardami vadovėlių turinio kokybės klausimus, pažymi, kad vadovėlis turi būti priemonė, kuri skatintų mokinio individualią veiklą, o mokytojai padėtų ugdymo procese taikyti įvairius mokymo metodus. Tekstinę vadovėlio dalį turėtų sudaryti ne tik informacija, bet įvairių veiklų aprašymai, užduotys, klausimai, patarimai, kurie skatintų mokinių mąstymą, problemų sprendimų gebėjimų ugdymąsi, reiškinių stebėjimą ir būtų pagrindas projektinei veiklai.

Užduotis, kaip svarbų vadovėlio struktūros komponentą, išskiria ir garsus vadovėlių tyrinėtojas J. Mikkas (2000). Anot jo, užduotys padeda pakartoti išmokus dalykus, sujungia į vieną visumą įvairius žinių elementus, plėtoja mąstymo gebėjimus, padeda įsivertinti savo pažangos lygį.

E. Petrić (2006) pažymi, kad tradiciniuose istorijos vadovėliuose temos nagrinėjimas prasideda nuo jos pristatymo (t. y. įvado / teorijos pateikimo) ir tik po to pateikiamos užduotys. Tačiau vadovėlio tema gali prasidėti ir užduotimis, kurios reikalautų surasti atsakymą nagrinėjant pateiktą medžiagą ir atlikti tam tikras praktines veiklas. Autorė nurodo, kad mokiniai, ypač vidurinėje mokykloje, ateina į pamokas turėdami daugybę žinių apie praeitį, nors jos ir būna nesistemosingos, o kartais ir klaidingos. Tradicinis mokymo medžiagos pateikimo būdas nepaiso mokinių turimų žinių, o alternatyvus – jas aktyvina ir padeda mokiniui jas jungti su jau turimomis.

Įvairūs autoriai, apibūdindami vadovėlį / vadovėlio komplektą kaip viena su kitu betarpiškai susijusių elementų visumą, pabrėžia, kad šiandien vadovėliui keliamų uždavinių įgyvendinimas labai priklauso nuo jame pateiktų užduočių kokybės, t. y. jų dermės su keliamais ugdymo tikslais, pritaikymo mokinių mokymosi stiliams, pasiekimams, ugdymo programose apibrėžtų gebėjimų ir nuostatų ugdymui ir kt. (Mikk, 2000; Petrić, 2006; Pawlak, 2003; Reints, Wilkens, 2009).

Vadovėlio pritaikymas aktyviam, savarankiškam mokymuisi akcentuojamas ir Lietuvos švietimo dokumentuose. 2011 m. Švietimo aprūpinimo standartuose bendrojo ugdymo dalyko vadovėlis apibūdinamas kaip priemonė, „<...> kuri padeda mokiniams siekti konkretaus ugdymo tarpsnio ar klasės, ugdymo srities, integruoto kurso, dalyko Bendrojoje programoje, dalyko modulyje ar mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, pritaikytoje programoje apibrėžtų pasiekimų, stiprinti motyvaciją mokytis, skatinti aktyvų ir savarankišką mokymąsi ir kritinį mąstymą“ (*Švietimo aprūpinimo standartai*, 2011). 2012 m. Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos apraše nurodoma, kad vadovėlyje pateikta medžiaga turi būti pritaikyta įgyti žinias ir gebėjimus bei jame sukurtos priemonės įsivertinti pažangą ir pasiekimus. Vertintojams rekomenduojamoje vadovėlio / vadovėlio komplekto recenzijos formoje pateikiami reikalavimai užduotims. Nurodoma, kad vadovėlio užduotys turi skatinti mokomąją medžiagą sieti su anksčiau įgytomis mokinių žiniomis ir gebėjimais, ugdyti kritinį mąstymą, spręsti problemas, diskutuoti, kūrybiškai dirbti, sudaryti galimybes gauti grįžtamąjį ryšį ir įsivertinti (*Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašas*, 2012).

5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių analizės rezultatai

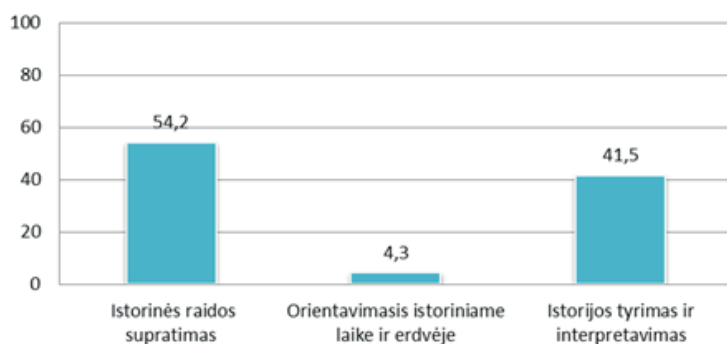
Gauti tyrimų duomenys atskleidė, kad nagrinėtuose Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos 5–8 klasių istorijos vadovėliuose autoriai pateikia įvairaus pobūdžio užduotis,

kurios yra skirtos padėti mokiniams įgyti istorijos žinių ir ugdyti(s) supratimą, skatina žinias taikyti praktikoje arba spręsti problemas. Tačiau daugiausiai yra užduočių, kurioms atlikti reikalingos mokinių Bendrųjų programų ugdomųjų veiklos sričių apibrėžtos žinios ir supratimas apie savo gyvenamosios vietovės, Lietuvos, Europos bei pasaulio praeitį. Atlikdami šias užduotis mokiniai dažniausiai turi įvardinti, nurodyti ar apibūdinti vadovėlyje aprašytus istorijos įvykius, reiškinius ar procesus. Tokių užduočių nagrinėtuose 5–8 klasių vadovėliuose yra 76,2 proc. Pavyzdžiui, 5 klasės istorijos vadovėlyje klausiama: „*Kur ir kada išleista pirmoji lietuviška knyga?*“ (Laužikas, Mickevičius, Tamkutonytė-Mikailienė, Kapleris, 2008, I dalis, 55). 6 klasių mokiniams nurodomi klausimai: „*Kas buvo kryžiaus žygiai?*“ (Litvinaitė, Bakonienė, 2009, I dalis, 39); „*Įvardink kryžiaus žygių priežastis*“ (Mickevičius, Šalna, Meištas, Laužikas, Kapleris, 2009, I dalis, 61) ir kt. 7–8 klasių mokinių prašoma atsakyti į klausimus: „*Kas ir kada sukūrė evoliucijos teoriją?*“ (Laurinavičienė, Litvinaitė, Pačauskienė, I knyga, 2010, 31); „*Nurodykite du tikslus, kurių siekė ordinaai Baltijos kraštuose*“ (Bužinskas, Litvinaitė, Serneckas, I knyga, 2011, 31) ir kt. Nors kai kurių klausimų formuluotėse yra naudojami žodžiai: „paaiškinkite <...> priežastis“, „kodėl kilo <...>“, „kokie svarbiausi <...> padariniai?“ ir kt., tačiau, norėdami atsakyti į šiuos klausimus, mokiniai turi tik surasti tam tikras vadovėlio teksto vietas ir atkartoti jose pateiktą informaciją. 6 klasės istorijos vadovėlyje mokinių klausiama: „*Paaiškink, kodėl pirmosios civilizacijos kūrėsi prie didžiųjų upių*“ (Mickevičius et al., 2009, I dalis, 31), o vadovėlio autoriniame tekste rašoma: „*Pirmosios civilizacijos kūrėsi prie didžiųjų upių Azijos ir Afrikos žemynuose. Vanduo, šiltas klimatas sudarė palankias sąlygas žemdirbystei, gyvulininkystei, amatams bei prekybai plėtotis*“ (ten pat, 30). 8 klasės istorijos vadovėlyje pateikiamas klausimas „*Kodėl popiežiui vainikavus Karolį Didįjį imperatoriumi, tuo labai pasipiktino Bizantija?*“ Vadovėlyje rašoma: „*800 m. popiežius frankų valdovą Karolį Didįjį vainikavo frankų imperatoriumi – aukščiausiuoju valdovo titulu. Be abejo, šis žingsnis papiktino Bizantiją – vakariečius jie tebelaikė barbarais ir jų valdovo sulyginimas su Bizantijos valdovu buvo didelis įžeidimas*“ (Bužinskas, Litvinaitė, Serneckas, I knyga, 2011, 17).

Užduotys, kurios reikalauja taikyti istorijos žinias, t. y. nagrinėti vadovėliuose pateiktą medžiagą, ją apibendrinti, lyginti tarpusavyje istorijos įvykius, reiškinius ar procesus, nustatyti jų vykimo vietą, priežastis, padarinius ir kt., 5–8 klasių istorijos vadovėliuose sudaro 21,2 proc. Labai mažai vadovėliuose pateikta užduočių, skirtų ugdyti mokinių gebėjimams kelti probleminius klausimus, juos spręsti, pagrįsti nurodytą atsakymą ar nuomonę, formuoti išvadas, įvertinti pateiktus istorijos įvykių, reiškinių ar procesų aiškinimus ir kt. (2,6 proc.) Mokslinėje literatūroje šios užduotys siejamos su aukštesniųjų mąstymo ar problemų sprendimo gebėjimų ugdymu (Bienek, 2007). Tyrimo duomenys rodo, kad daugiausia užduočių, skatinančių mokinius prisiminti istorijos žinias ir ugdyti supratimą apie vadovėlyje aprašomas istorines asmenybes, įvykius ar reiškinius, yra pateikta 7–8 klasių vadovėliuose (82,6 proc.). Tokių užduočių 5–6 klasių vadovėliuose yra 45,2 proc.

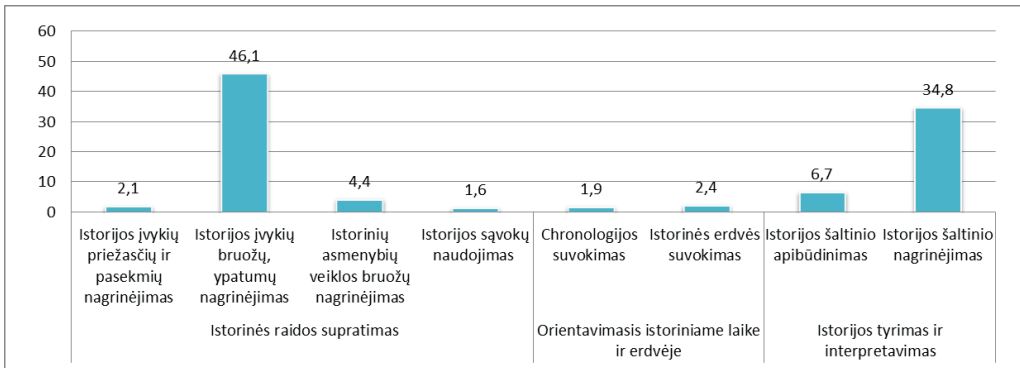
Analizuojant 5–8 klasių istorijos vadovėlių užduočių pritaikymą istorijos gebėjimams, apibrėžtiems 2008 m. Bendrosiose programose, ugdyti, paaiškėjo, kad daugiau nei pusė užduočių skirta istorinės raidos supratimo gebėjimams, 41,5 proc. – istorijos tyrimo ir interpretavimo bei 4,3 proc. – orientavimosi istoriniame laike ir erdvėje gebėjimams ugdyti (1 pav.). Tai rodo, kad analizuoti vadovėliai yra pritaikyti tik daliai Bendrosiose programose apibrėžtų gebėjimų ugdyti(s).

5–8 klasių vadovėliuose pastebėtas netolygumas tarp užduočių, kurios skirtos istorijos pasiekimams ugdyti(s). 5–6 klasių vadovėliuose 81,2 proc. užduočių yra skirta mokinių istorinės raidos supratimo gebėjimams ugdyti(s). 7–8 klasių vadovėliuose šiuos gebėjimus padedančių ugdytis(s) užduočių yra 50,9 proc. Tačiau abiejų klasių vadovėlių pateikta mažiausiai užduočių, skirtų orientavimosi istoriniame laike ir erdvėje gebėjimams ugdyti(s).

1 pav. Užduočių pasiskirstymas pagal istorijos Bendrųjų programų ugdomąsias veiklos sritis 5–8 klasių istorijos vadovėliuose (%)

Analizuojant užduotis, kurios skirtos ugdyti(is) istorinės raidos supratimo gebėjimams pastebėta, kad 5–8 klasių istorijos vadovėliuose vyrauja užduotys, skirtos istorijos įvykių bruožams ar ypatumams nagrinėti (54,2 proc.) (2 pav.), pavyzdžiui, 5–6 klasių vadovėliuose: „Kodėl G. Galilėjų už atradimus persekiojo katalikų bažnyčia?“ (Mickevičius et al., 2009, I dalis, 91); „Paaiškink, kodėl to meto Lietuvos valdžia daug dėmesio skyrė ne tik pramonei, žemės ūkiui stiprinti, bet ir kultūrai kelti“ (Laužikas, Mickevičius, Tamkutonytė-Mikailienė, Kapleris, 2008, II dalis, 123); „Kurias tekste minimas gyvenimo komunistinėje valstybėje ypatybes patvirtina iliustracijos?“ (Litvinaitė, Bakonienė, 2009, II dalis, 35). 7–8 klasių vadovėliuose nurodoma: „Kiekvienai senovės Rytų visuomenei priskirkite tik jai vienai būdingą bruožą“ (Laurinavičienė, Litvinaitė, Pačkauskienė, I knyga, 2010, 81); „Kaip neolito laikotarpiu pasikeitė žmonių gyvenimo būdas?“ (Kostinienė, Ščavinskas, Tamošaitis, 2001, I dalis, 39); „Nurodykite svarbiausius Karolio Didžiojo valdymo bruožus?“ (Lukšys, Ščavinskas, Vitkūnas, 2009, I dalis, 33).

2 pav. Užduočių pasiskirstymas pagal Istorijos bendrųjų programų ugdomąsias veiklas ir posirčius 5–8 klasių istorijos vadovėliuose (proc.)

Analizuotuose vadovėliuose labai mažai pateikiama užduočių nagrinėti istorinių asmenybių veiklai nagrinėti, istorijos įvykių ar procesų priežastims ir pasekmėms nustatyti bei istorinėms sąvokoms apibrėžti ir paaiškinti (2 pav.).

Užduotys, kurios reikalautų rinkti informaciją iš vadovėliuose pateiktų istorijos šaltinių, ją lyginti tarpusavyje, apibendrinti ar vertinti, sudaro 34,8 proc., pavyzdžiui, 5–6 klasių vadovėliuose nurodoma: „Išnagrinėk <...> (šaltinius – aut. past). *Kuo australopitėkai skiriasi nuo žmogaus?*“ (pateikiamos nuorodos į iliustracijas, kuriomis remiantis reikia atlikti užduotį – aut. past.) (Mickevičius et al., 2009, I dalis, 17); „*Perskaityk rašytinius šaltinius <...>. Kokios žmonių savybės buvo labiausiai vertinamos tarpukariu?*“ (Mickevičius et al., 2008, II dalis, 123); „*Iš pateiktų paveikslėlių nustatykite, kuo skiriasi vienos tautybės žmonės nuo kitų. Raskite tris skirtumus?*“ (Litvinaitė, 2007, I dalis, 27). 7–8 klasių mokiniams pateikiamos sudėtingesnės užduotys: „*Remdamasis šaltiniu, įrodykite, kad politinis gyvenimas turėjo įtakos amatų raidai Lietuvoje?*“ (Bužinskas, Litvinaitė, Serneckas, I knyga, 2011, 81). Mokinių prašoma, remiantis rašytiniu šaltiniu „Milano, arba Tolerancijos, ediktas“ ir autoriniu tekstu, atsakyti į klausimus: „*Kokiam tikslui buvo išleistas ediktas? Kuriais metais ediktas buvo išleistas? Kaip pasikeitė krikščionių padėtis, kai ediktas buvo išleistas? Ką galite pasakyti apie šių dviejų imperatorių požiūrį į krikščionybę?*“ (Kostinienė, Ščavinskas, Tamošaitis, 2011, II dalis, 105).

Negausu užduočių, kurios skatina mokinius nustatyti šaltinio tipą, jo atsiradimo laiką ar aplinkybes, įvertinti jo patikimumą ir pan. (0,1 proc.). Pavyzdžiui, 5–6 klasių mokinių klausama, „*Perskaityk rašytinius šaltinius. Paaiškink, kodėl taip skiriasi jų autorių nuomonės?*“ (Mickevičius et al., 2008, I dalis, 35); „*Kada maždaug galėjo būti nufotografuotas paveikslėlyje vaizduojamas Varšuvos pastatas? Kodėl taip manote?*“ (Litvinaitė, Bakonienė, 2009, II dalis, p. 45). 7–8 klasių mokinių prašoma nurodyti „*Kiek ši informacija (pateikta šaltinyje – aut. past.) yra patikima?*“ (Lukšys, Ščavinskas, Vitkūnas, 2009, I dalis, 65); „*Kas galėjo būti šio šaltinio autorius? Kas galėjo būti šio šaltinio adre-*

satas?“ (Lukšys, Ščavinskas, Vitkūnas, 2009, I dalis, p. 105, 133); „*Kaip šaltiniai vienas kitą papildo?*“ (Karvelis, Kostinienė, Lukšys, 2010, II dalis, 121).

2,4 proc. 5–8 klasių užduočių yra skirtos istorinės erdvės suvokimo gebėjimams ugdyti(s), pavyzdžiui, „*Pagal žemėlapi išsiaiškinkite, kurių teritorijų grupei priklausė kiekviena iš tekste minimų valstybių ar tautų?*“ (Litvinaitė, Bakonienė, 2009, II dalis, 9); „*Išnagrinėk žemėlapi. Nustatyk, kurias teritorijas Lietuva prarado ir kurias atgavo per Nepriklausomybės kovas?*“ (remiantis iliustracija – aut. past.) (Mickevičius et al., 2008, II dalis, 119); „*Pasirinkite vieną Didžiųjų upių civilizacijos upę ir palyginkite jos gamtos sąlygas su Pietryčių Europos Viduržemio jūros pakrančių gamtos sąlygomis*“ (Laurinavičienė, Litvinaitė, Pačauskienė, II knyga, 2010, 9); „*Išvardinkite Vakarų Europos ir Rytų Europos imperijų sostines ir jas suraskite žemėlapyje?*“ (Kostinienė, Ščavinskas, Tamošaitis, 2011, II dalis, 69).

Nagrinėtose vadovėliuose mažiausia pateikta užduočių, skirtų chronologijos suvokimui ugdyti(s) (1,2 proc.). 6 klasės vadovėlyje klausiama: „*Kuris tai amžius: 845, 578, 1349, 1234, 432, 987, 652, 1089 metai*“ (Mickevičius, 2009, I dalis, 15); „*Kiek tūkstančių metų Europoje gyvena žmonės?*“ (Litvinaitė, Bakonienė, 2009, I dalis, 9). 7 klasei skirtuose vadovėliuose mokiniams pateikiamos užduotys: „*Nubraižykite žydų tautos istorijos laiko juostą. Joje reikiamose vietose surašykite vietas*“ (Laurinavičienė, Litvinaitė, Pačauskienė, 2010, I knyga, 109); „*Remdamiesi šios ir ankstesnių temų medžiaga, suskirstykite Romos miesto istoriją į laikotarpius pagal tai, kaip miestas keitėsi. Išskirkite jo klestėjimo, nuosmukio metus*“ (Laurinavičienė, Litvinaitė, Pačauskienė, II knyga, 2010, 91). 8 klasės mokiniams nurodoma: „*Remdamiesi temos ir savo surinkta medžiaga, pabandykite chronologiškai aprašyti moterų teisinės padėties kaitą viduramžių epochoje*“ (Lukšys, Ščavinskas, Vitkūnas, 2009, I dalis, 99); „*Remdamiesi skyriaus įvadu ir šios temos medžiaga, išvardinkite Europos absoliučias monarchijas chronologiškai pagal amžių, kada absoliutizmas įsigalėjo. Prireikus naudokitės papildomais šaltiniais*“ (Bužinskas, Litvinaitė, Serneckas, II knyga, 2011, 69).

5 klasės vadovėliuose „Kelias“ ir 6 klasės vadovėliuose „Žingsniai“ užduotys, skirtos chronologiniam ir istorinės erdvės suvokimui, daugiausiai pateikiamos skyreliuose „Pasitikrink: ar išmokai?“, pateikiant laiko juostą ir žemėlapi su užduotimis.

5–8 klasių istorijos vadovėliuose vyrauja užduotys, skirtos pasaulio istorijai nagrinėti. Apie ketvirtadalis užduočių yra susijusios su Lietuvos istorija. Atsižvelgiant į 5–8 klasių istorijos mokymo turinio specifiką tai atitinka Istorijos bendrosiose programose apibrėžtas turinio apimtis. Tačiau vadovėliuose labai mažai užduočių, skirtų integruotai nagrinėti Lietuvos ir pasaulio istorijos įvykius (5–6 klasių vadovėliuose – 3,4 proc., 7–8 klasių – 2,6 proc.). Autoriai, pateikdami vadovėliuose daugiau tokio pobūdžio užduočių, sudarytų galimybes mokiniams ugdyti(s) gebėjimus nustatyti Lietuvos ir pasaulio istorijos ryšius, identifikuoti bendrą pasaulio istorijos reiškinių ir procesų sklaidą Lietuvoje, atskleisti atskirų regionų istorijos raidos specifiką.

Išvados

1. Istorijos didaktikos tyrinėjimuose ir ugdymo programose akcentuojamas mokinių istorinio mąstymo ugdymas(is). Pabrėžiama, kad istorijos mokymas turėtų padėti mokiniams ugdyti(s) gebėjimus, remiantis istorijos šaltiniais, atskleisti nagrinėjamų istorijos įvykių / reiškinių kontekstą, jų tarpusavio ryšius, kaitą, tęstinumą, išvelgti skirtingas istorijos aiškinimo interpretacijas ir perspektyvas. Mokiniai turėtų būti skatinami patys atrasti istoriją, ją tyrinėti, kurti argumentuotą istorinį pasakojimą ir jį perteikti, naudojantis įvairiomis komunikacijos priemonėmis ir būdais.

2. XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje tyrinėtojų kuriamas ir tobulinamas vadovėlio teorinis modelis yra siejamas su personalizuotu, autentišku ir patirtiniu mokinių mokymusi. Vadovėlis / vadovėlių komplektas yra apibrėžiamas kaip priemonė, kurios paskirtis yra užtikrinti nuoseklų ir prasmingą žinių kūrimo procesą, plėtoti mokymąsi, kuris aprėpia ir sujungia įvairių šaltinių informaciją. Todėl vadovėlyje svarbus vaidmuo tenka užduotims, t. y. jų atitikčiai keliamiems ugdymo tikslams, pritaikymui mokinių mokymo(si) stiliams, pasiekimams, ugdymo programose apibrėžtų gebėjimų ir nuostatų ugdymui bei kt.

3. Nagrinėtuose 5–8 klasių istorijos vadovėliuose daugiau negu pusė užduočių reikalauja iš mokinių žinių ir supratimo apie vadovėlyje aprašomas istorines asmenybes, įvykius ar reiškinius. Mažiau nei ketvirtadalis istorijos nagrinėtų istorijos vadovėlių užduočių yra skirtos ugdyti(s) mokinių gebėjimams taikyti istorijos žinias praktikoje, t. y. nagrinėti vadovėliuose pateiktą medžiagą, ją apibendrinti, lyginti tarpusavyje istorijos įvykius, reiškinius ar procesus, nustatyti jų priežastis, padarinius ir kt. Vadovėliuose mažai pateikta užduočių, kurios skirtos aukštesniesiems mąstymo gebėjimams ugdytis.

Literatūra

- Bakonis, E. (2000). Ar „taikūs“ lietuviški vadovėliai? Taikos klausimai lietuviškame istorijos vadovėlyje. *Istorija*, 45, 60–65.
- Bakonis, E. (2000a). *Socialinių mokslų vadovėliai. Multikultūrinių vertybių sklaida mokykliniuose vadovėliuose* Sud. T. Tamošiūnas. [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://skf.osf.lt/old/FK-BL-05.htm>.
- Bakonis, E. (2001). Idealus istorijos vadovėlis: tarp realybės ir siekiamybės. *Istorija*, 48, 48–53.
- Bakonis, E., Svėrienė, A. (1999). Ar nauji naujausi vadovėliai? *Mokykla*, 12, 28–32.
- Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašas*. (2012). Patvirtintas Ugdymo plėtotės centro direktoriaus 2012 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. VK-14 [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/vadoveliai/2_Bendrojo_ugdymo_dalyku_vadoveliu_turinio_vertinimo_tvarkos_aprasas.pdf.
- Bienek, M. (2007). *Dydaktika historiji*. Olsztyn: Wybranie zagadnienia.

- Birgelytė, A., Jašinauskas, L., Kaušienė, R. (2010). *Gamtamokslinio ugdymo, kalbos (gimtosios), matematikos ir socialinio ugdymo vadovėlių (vadovėlių komplektų) medžiagos tinkamumo kompetencijoms ugdyti Tyrimo ataskaita* [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://mokomes5-8.ugdome.lt/images/Nauji_dokumentai/Tyrimai/vadoveliu_ataskaita.pdf.
- Bitlieriūtė, S., Litvinaitė, J. (2009). *Tėvynėje ir pasaulyje. Istorijos vadovėlis 8 klasei*. Kaunas: Šviesa.
- Black, M. L. (2011). *History teaching today: approaches and methods*. [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.theewc.org/uploads/content/archive/History_teaching_today_manual_1.pdf.
- Brooks, S. (2013). Teaching for Historical Understanding in the Advanced Placement Program: A Case Study. *The History teacher*, 47 (1), 61–76. [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.societyforhistoryeducation.org/pdfs/N13_Brooks.pdf.
- Bužinskas, S., Litvinaitė, J., Serneckas, A. (2011). *Istorija. Vadovėlis 8 klasei*. Kaunas: Šviesa, 1-oji, 2-oji knyga (serija „Šok“).
- Devetak, I., Vogrinc, J. (2013). The Criteria for Evaluating the Quality of the Science Textbooks. *Critical Analysis of Science Textbooks. Evaluating instructional effectiveness*. New York: Springer Science Business Media B. V.
- Ditkevičiūtė, N., Jašinauskas, L., Kalvaitis, A. (2011). Bendrojo ugdymo dalykų vadovėliai: vertinimas, leidyba ir pasirinkimo galimybės. *Švietimo problemos analizė*, 14 (64), 2–3.
- Grant, S. G. (2003). *History Lessons: Teaching, Learning, and Testing in U.S. High School Classrooms*. New Jersey: Erlbaum Associates publishers.
- History for those new to teaching the subject*. (2010). [žiūrėta 2015 gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.curriculumsupport.education.nsw.gov.au/secondary/hsie/assets/new_teachers/teach_history.pdf.
- History in the curriculum. (2010). [žiūrėta 2015 gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: https://www.nfer.ac.uk/shadomx/apps/fms/fmsdownload.cfm?file_uuid=9788BD95-C29E-AD4D-0F52-03EC523CD31B&siteName=nfer.
- Jašinauskas, L., Birgelytė, A., Gerulaitis, Š. et al. (2008). *Pilietinių ir tautinių vertybių raiška socialinio ir dorinio ugdymo vadovėliuose. Tyrimo ataskaita*. [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/tyrimai/failai/Pilietini%C5%B3_ir_tautini%C5%B3_vertybi%C5%B3_rai%C5%A1ka.pdf.
- Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
- Karvelis, D., Lušys, S., Ščavinskas, M. (2010). *Istorijos vadovėlis 8 klasei*. Vilnius: Baltos lankos, I dalis (serija „Raktas“).
- Kostinienė, N., Karvelis, D., Lukšys, S. (2010). *Istorijos vadovėlis 8 klasei*. Vilnius: Baltos lankos, II dalis (serija „Raktas“).
- Kostinienė, N., Ščavinskas, M., Tamošaitis, M. (2011). *Istorijos vadovėlis 7 klasei*. Vilnius: Baltos lankos, I–II dalis (serija „Raktas“).
- Kriščiūnas, E. (2005). Visuotinė ir Lietuvos istorija: jų santykio aspektai istorijos vadovėliuose. *Kultūros barai*, 8–9, 34–38.

- Laurinavičienė, S., Litvinaitė, J., Pačkauskienė, A. (2010). *Istorija. Vadovėlis 7 klasei*. Kaunas: Šviesa, 1-oji, 2-oji knyga (serija „Šok“).
- Laužikas, R., Mickevičius, K., Tamkutonytė-Mikailienė, Ž. (2008). *Kelias. Lietuvos istorijos vadovėlis V klasei*. Vilnius: Briedis, I–II dalis.
- Litvinaitė, J., Bakonienė, A. (2009). *Europos palikimas. Istorijos vadovėlis 6 klasei*. Kaunas: Šviesa, 1-oji, 2-oji knyga (serija „Šok“).
- Mickevičius, K., Šalna, R., Meištas, A., Laužikas, R., Kapleris, I. (2009). *Žingsniai. Istorijos vadovėlis 6 klasei*. Vilnius: Briedis, I–II dalis.
- Mikk, J. (2000). *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Perer Lang.
- Pawlak, M. (2003). Realizacja dydaktycznych funkcji podręcznika w czterech podręcznikach do historii dla zreformowanego liceum. *Prace Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych*, 8, 112–129.
- Petrić, B. (2006). History textbooks in Serbia after 2000: Signs of educational change? *Internationale Schulbuchforschung / International Textbook Research*, 28 (2), 177–196.
- Phillips, I. (2008). *Teaching history: developing as a reflective secondary teacher*. London: Sage.
- Reingardė, J., Vasiliauskaitė, N., Erentaitė, R. (2000). *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje*. Vilnius: VŠĮ „Sorre“.
- Reints, A. J. C., Wilkens, H. J. (2009). *Evaluating the quality of textbooks from the perspective of learning process*. In Wendy Ward (Eds.). 10th International Conference on Textbooks and Educational Media (September 2009 Santiago de Compostela – Spain), Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media, IARTEM. [žiūrėta 2015 m. gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: http://www.iartem.no/documents/X_Conference_Textbooks_IARTEM_155x235_HD.pdf.
- Seixas, P. (2014). *Historical Thinking Concepts* [žiūrėta 2015 gegužės 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts>.
- Selvestravičiūtė-Grybovienė, N., Jašinauskas, L., Šleževičius, K., Žiburytė, R., Žilinska, J. (2015). *5–10 klasių istorijos vadovėlių užduočių tinkamumas mokinių istorijos pasiekimams, apibrėžtiems bendrosiose programose, ugdyti(s): tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/3469>.
- Skirius, J. (2009). Istorijos mokymas vidurinėje mokykloje – naujas požiūris ir kitokio pobūdžio vadovėliai. *Istorija*, 76, 62–67.
- Survutaitė, D., Vaičekauskienė, S. (2014). Didaktikos paradigmų atspindžiai istorijos pamokų kokybės vertinime. *Ugdymo paradigmų iššūkiai didaktikai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Svėrienė, A. (2004). Istorijos vadovėlio kultūra (1999–2002 m.). *Knygotyra*, 43, 9–24.
- Svėrienė, A. (2004). Kiekybinė bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlių informacinių priemonių analizė. *Knygotyra*, 41, 54–61.
- Svėrienė, A. (2006). Teoriniai mokyklinio vadovėlio aspektai. *Knygotyra*, 47, 28–47.
- Šetkus, B. (2003). Kai kurie užduočių ir klausimų istorijos vadovėliuose pateikimo aspektai. *Istorija*, 57, 62–66.

- Šetkus, B. (2006). Istorijos vadovėliai, tautinis identitetas ir patriotizmas: posovietinės erdvės tendencijos. Iš *Mokykliniai istorijos vadovėliai ir europinės visuomenės ugdymas Rytų ir Vidurio Europos šalyse*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 113–127.
- Šetkus, B. (2011). Keletas įžvalgų dėl istorijos dokumentų pateikimo istorijos vadovėliuose. *Istorija*, 2, 28–37.
- Švietimo aprūpinimo standartai. (2011). Patvirtinti Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. V-2368.
- Truska, L. (2001). Ar mūsų istorijos vadovėliai ugdo europietį? *Dialogas*, 2001 m. lapkričio 2 d., 7.
- Truska, L. (2006). Kontraversiškų temų pateikimas istorijos vadovėliuose ir mokinių kritinio mąstymo ugdymas. Iš *Mokykliniai istorijos vadovėliai ir europinės visuomenės ugdymas Rytų ir Vidurio Europos šalyse*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 128–133.
- Viator, M. G. (2012). Developing Historical Thinking through Questions, *The Social Studies*, 103 (5), 198–200. <http://dx.doi.org/10.1080/00377996.2011.606438>.
- Vaičekauskienė, S., Bakonis, E. (2012). Istorijos pamoka: mokyti ar mokytis? *Švietimo problemas analizė*. Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/images/file/Istorijos%20pamoka_mokyti%20ar%20mokytis.pdf.
- Гельфман, Э., Холодная, М. (2006). *Психодидактика школьного учебника. Интеллектуальное воспитание учащихся*. Москва: Питер-Трейд.
- Добреньков, В. И., Кравченко, А. И. (2004). *Методы социологического исследования*. Москва: ИНФРА-М М.

The Suitability of History Textbook Activities for 5th–8th Grades for Developing Pupils' Achievements in the Subject of History

Linas Jašinauskas¹, Rasa Žiburytė²

¹ Education Development Centre, M. Katkausk St. 44, LT-09217 Vilnius, Lithuania, linas.jasinauskas@upc.smm.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-01806 Vilnius, Lithuania, rasa.ziburyte@leu.lt

Summary

After restoring Independence in Lithuania, there has not been a separate research carried out which would contain an in-depth analysis of the quality of activities presented in history textbooks used in general education schools. Therefore, the following research problem is raised in this article: whether the activities presented in the history textbooks for 5th–8th grades that are currently in use in Lithuanian general education schools are

suitable for developing the achievements in history subject which are defined in the General Curriculum Framework.

The aim of this study is to investigate the suitability of history textbook activities for 5th–8th grades for developing pupils' achievements delineated in the General Curriculum Framework 2008. To reach this aim the following objectives were raised: 1) to discuss the key achievements in history subject as well as the requirements for history learning process that are highlighted in scientific literature and educational programmes; 2) to reveal the role of a textbook and its activities / activities system for improving pupils' achievements in accordance to Lithuanian education documents and scientific literature; 3) to analyse the suitability of history textbook activities for 5th–8th grades for improving pupils' knowledge and skills delineated in the General Curriculum Framework for Basic Education 2008 for the subject of history. Methods of research: analysis of education documents and scientific literature, analysis of textbook content.

Data of the analysis revealed that more than half of the tasks in the investigated history textbooks for 5th–8th grades require from pupils knowledge and understanding of historical figures, events or cases depicted in a textbook. Fewer than a quarter of the analysed history textbook activities are designed to developing pupils' ability to put knowledge into practice. Very few tasks presented in textbooks are intended for developing the capacity for more complicated reasoning.

Whilst analysing the adaptation of activities in history textbooks for 5th–8th grades for developing pupils' competencies in the subject, it became clear that the activities are only partially suitable for developing the competencies delineated in the General Curriculum Framework. The greater part of tasks is designed for developing an understanding of historical evolution and ability to engage in historical analysis and interpretation. Only 4.3 percent of tasks induce the pupils to develop an ability to orientate in historical time and space. The analysed textbooks contain few activities that would motivate pupils to take an integral approach towards Lithuanian and world history.

Keywords: *history textbooks, history curriculum, teaching history, pupils' achievements in the subject of history, tasks.*

Įteikta / Received 2015-05-26
Priimta / Accepted 2015-09-30